

Andrzej Tarchała<http://orcid.org/0009-0001-7348-7724>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

andrzej.tarchala@upjp2.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2024.4603.05

Dialog między chrześcijaństwem a judaizmem jako wartość w perspektywie historycznej, aktualnej i przyszłej

STRESZCZENIE

Wczesne stosunki żydowsko-chrześcijańskie charakteryzowały się zarówno podobieństwami, jak i różnicami pomiędzy obiema tradycjami religijnymi. Relacje pomiędzy judaizmem i chrześcijaństwem jako systemami religijnymi oraz relacje między Żydami i chrześcijanami jako członkami tych wyznań zostały ukształtowane przez powiązania i interakcje historyczne. Propagatorzy dialogu żydowsko-chrześcijańskiego niewątpliwie przyczynili i przyczyniają się do promocji ducha zrozumienia i współpracy między wyznawcami obu religii. Poprzez swoje wysiłki podkreślili oni znaczenie uznania wyjątkowej wartości każdej wiary oraz istniejących między nimi podobieństw i różnic. Przyszłość stosunków żydowsko-chrześcijańskich będzie kształtowana przez ciągły dialog oparty na wzajemnym szacunku i próbie konstituowania wspólnego świata życia (*Lebenswelt*).

SŁOWA KLUCZE: Żydzi, chrześcijanie, dialog międzywyznaniowy, religia, kultura

ABSTRACT

Dialogue between Christianity and Judaism: Historical, Contemporary, and Future Perspectives

The dialogue between Christianity and Judaism has been marked by both similarities and differences that have evolved over time. The relationship between these two religious systems, as well as the interactions between their adherents, has been shaped by a complex web of historical connections. Advocates of Jewish-Christian dialogue have played a crucial role in fostering mutual understanding and cooperation, emphasizing the importance of recognizing both the unique aspects of each faith and their commonalities. This dialogue has underscored the value of each tradition while addressing their differences. Looking forward, the future of Jewish-Christian relations will be

Sugerowane cytowanie: Tarchała, A. (2024). Dialog między chrześcijaństwem a judaizmem jako wartość w perspektywie historycznej, aktualnej i przyszłej. © *Perspektywy Kultury*, 3(46), ss. 65–78. DOI: 10.35765/pk.2024.4603.05

determined by ongoing dialogue characterized by mutual respect and the pursuit of a shared Lebenswelt, or world of life.

KEYWORDS: Jews, Christians, interfaith dialogue, religion, culture

Wstęp

Wczesne stosunki żydowsko-chrześcijańskie charakteryzowały się zarówno podobieństwami, jak i różnicami pomiędzy obiema tradycjami religijnymi. Zasadnicze rozróżnienie polega na odniesieniu do postaci Jezusa Chrystusa, który nie został przyjęty przez Żydów jako Zbawiciel. Dla chrześcijan świętą księgą jest Biblia, złożona zarówno ze Starego, jak i Nowego Testamentu, podczas gdy Żydzi uważają za swój święty tekst jedynie Pisma Hebrajskie, znane jako Tanach. Pomimo tych różnic wspólne wartości i tradycje położyły podwaliny pod dialog między obiema religiami. Zbawienie było podstawową koncepcją zarówno dla Żydów, jak i chrześcijan, jednak droga do zbawienia dla Żydów wiedzie przez wypełnianie tradycji i nawiązywanie dialogu z innymi. Dialog jest zatem próbą zjednoczenia obu społeczności na gruncie tego, co wspólne, jak również respektowaniem różnic, przy jednoczesnym traktowaniu ich jako potencjalnego zasobu wspierającego wzajemne relacje (Krajewski, 2017).

Podobieństwa i różnice chrześcijaństwa i judaizmu w ujęciu historyczno-teologicznym i ich znaczenie w perspektywie pielęgnowania dialogu

Na przestrzeni dziejów wpływ chrześcijaństwa na społeczności żydowskie był znaczący i zróżnicowany. Aby zrozumieć stosunek judaizmu do dialogu międzyreligijnego, należy rozważyć genezę religii żydowskiej, jej rozwój i trwanie w środowisku (Krajewski, 2017). Relacje pomiędzy judaizmem i chrześcijaństwem jako systemami religijnymi oraz relacje między Żydami i chrześcijanami jako członkami tych wyznań zostały ukształtowane przez powiązania i interakcje historyczne (Goshen-Gottstein, 2011, s. 65–68). Wielu Żydów, także tych, którzy konwertowali na chrześcijaństwo, odegrało ważną rolę w budowaniu zrozumienia i dialogu między obiema społecznościami (Andersz, 2015). Przykładem może być propagowanie przez nich pojęcia wspólnoty jako koncepcji otwartej i uniwersalnej wykraczającej poza zamknięty charakter społeczności jedynie żydowskiej (Wrona, 1989/90).

Znaczący propagatorzy dialogu żydowsko-chrześcijańskiego niewątpliwie przyczynili się do promocji ducha zrozumienia i współpracy. Poprzez swoje wysiłki podkreślili oni znaczenie uznania wyjątkowej wartości każdej wiary oraz istniejących między nimi podobieństw i różnic (Gronek, 2022). Przyszłość stosunków żydowsko-chrześcijańskich będzie kształtowana przez ciągły dialog oparty na wzajemnym szacunku i próbie konstytuowania wspólnego świata życia (*Lebenswelt*) (Casper, 2004).

Chrześcijaństwo i judaizm mają wspólne pochodzenie, obie religie wywodzą się z wierzeń abrahamowych, a chrześcijaństwo faktycznie wywodzi się z judaizmu. W związku z tym istnieje kilka podobieństw teologicznych między obiema religiami, w tym wspólna wiara monoteistyczna i kodeks moralny oparty na Bożym przewodnictwie. Zarówno w chrześcijaństwie, jak i w judaizmie wierzy się w jednego Boga, który jest wszechmocny, wszechobecny, wieczny i nieskończony. Ponadto każda religia podtrzymuje znaczenie etycznego zachowania i przestrzegania kodeksu moralnego jako sposobu okazania swojego oddania i zaangażowania wobec Boga (Naab, 2021).

Pomimo tych podobieństw teologicznych istnieją także istotne różnice w koncepcji Boga i Mesjasza w obrębie chrześcijaństwa i judaizmu. Na przykład chrześcijaństwo wierzy, że Jezus jest synem Boga i Mesjaszem, a wiara ta nie jest podzielana przez judaizm. Zamiast tego judaizm często uznaje Jezusa za nauczyciela, ale nie za długo oczekiwanego i przepowiedzianego Mesjasza. Ta fundamentalna różnica w postrzeganiu Jezusa Chrystusa jest jedną z głównych różnic między obiema religiami i była źródłem niezgody w dialogu międzyreligijnym na przestrzeni dziejów (Naab, 2021).

Innym kluczowym obszarem rozbieżności między chrześcijaństwem a judaizmem jest interpretacja pism i tekstów świętych. Chociaż obie religie mają wspólne teksty, takie jak Biblia Hebrajska, każda z nich posiada dodatkowe pisma, które w ramach swoich tradycji są uważane za święte i autorytatywne. Na przykład judaizm darzy wielkim szacunkiem Misznę, jeden z najważniejszych tekstów wiary żydowskiej. Tekst ten służy jako źródło wskazówek religijnych i autorytetu w judaizmie. W przeciwieństwie do tego chrześcijaństwo opiera się przede wszystkim na Starym i Nowym Testamencie jako na biblijnych podstawach. Te różnice w interpretacji i autorytecie świętych tekstów przyczyniły się do zainicjowania dialogu teologicznego i debaty między chrześcijaństwem a judaizmem, kształtując historyczne, obecne i przyszłe perspektywy ich relacji (Wrona, 1989/90).

Zachęcanie do międzyreligijnego zrozumienia i współpracy między chrześcijaństwem a judaizmem jest istotnym aspektem wspierania dialogu między tymi dwiema blisko spokrewnionymi religiami. Obie tradycje

religijne mają wiele pokrewnych wartości i przekonań, a uznanie ich wspólnych korzeni może pomóc w pielęgnowaniu wzajemnego dialogu. Uczestnicząc w dialogu międzyreligijnym, chrześcijanie i Żydzi mogą się uczyć od siebie nawzajem, wymieniać pomysły i ostatecznie współpracować na rzecz promowania pokoju i zrozumienia (Wrona, 1989/90). Niektóre kluczowe obszary zainteresowania dialogu międzyreligijnego obejmują: uznanie powiązań historycznych i teologicznych pomiędzy chrześcijaństwem a judaizmem; dostrzeżenie unikalnych perspektyw i nauk każdej religii; badanie obszarów pokrewnych, takich jak wspólne przekonania i wartości (eKai, 2021).

Promowanie tolerancji i inkluzywności religijnej to kolejny ważny aspekt wspierania dialogu między Kościołem a Synagogą. Wiąże się to z aktywnym zwalczaniem uprzedzeń i dyskryminacji, a jednocześnie zachęcaniem do poszanowania i akceptacji różnicowanych przekonań religijnych (Gronek, 2022). Promując tolerancję religijną, zarówno chrześcijaństwo, jak i judaizm mogą wykazać swoje przywiązanie do wartości miłości, współczucia i zrozumienia, które leżą w sercu obu wyznań. Oto niektóre sposoby promowania tolerancji i inkluzywności religijnej: odnoszenie się do stereotypów i błędnych przekonań na temat innej religii oraz kwestionowanie ich; zachęcanie do otwartych i pełnych szacunku rozmów na temat różnic religijnych (Krajewski, 2017); wspieranie wspólnych inicjatyw i wydarzeń społecznych, które jednoczą wyznawców obu religii (Goshen-Gottstein, 2011).

Wzmacnianie dialogu dokonuje się także poprzez inicjatywy edukacyjne, które odgrywają istotną rolę w budowaniu wzajemnego zrozumienia między chrześcijaństwem a judaizmem. Zapewniając możliwości poznania historii, wierzeń i praktyk obu religii, programy edukacyjne pomagają w rozwiewaniu mitów i błędnych przekonań, które mogą się przyczyniać do napięć między obydwoma wyznaniami (eKai, 2021). Poprzez edukację wyznawcy obu religii mogą zyskać głębsze uznanie dla bogactwa i złożoności wzajemnych tradycji, ostatecznie przyczyniając się do bardziej harmonijnego współistnienia (Krajewski, 2017). Niektóre konkretne inicjatywy edukacyjne, które mogą ułatwić wzajemne zrozumienie, obejmują: oferowanie kursów i warsztatów na temat historii, teologii i aspektów kulturowych zarówno chrześcijaństwa, jak i judaizmu; tworzenie zasobów edukacyjnych podkreślających wspólne wartości i przekonania obu religii (Wrona, 1989/90); zachęcanie do tworzenia międzywyznaniowych grup badawczych i wspólnych projektów badawczych (Kieltyka, 2011).

Konfrontacja z antysemityzmem w historii chrześcijaństwa ma zasadnicze znaczenie dla wspierania zdrowego dialogu między chrześcijaństwem a judaizmem. Historycznie znane są przypadki dyskryminacji

i prześladowań, np. takich jak przymusowe nawracanie Żydów czy wypędzenie ich z ziem chrześcijańskich. Aby zbudować przyszłość bardziej włączającą i pełną współczucia, chrześcijanie potrzebują uznać tę bolesną historię i stawić jej czoła, eliminując w ten sposób stereotypy i błędne przekonania, które utrwały postawy antysemitki. Ten proces refleksji i przemiany myślenia może ugotować drogę do bardziej znaczącego i pełnego szacunku zaangażowania między obiema religiami (Goshen-Gottstein, 2011).

Przerażające wydarzenie Holocaustu, systematycznej eksterminacji sześciu milionów Żydów przez nazistowskie Niemcy, zmusiło zarówno chrześcijan, jak i Żydów do ponownej oceny swoich interakcji i wzajemnych postaw (Wolski, 2016). Holocaust uwypuklił także potrzebę uczciwego dialogu i pojednania między obiema religiami, a wielu chrześcijan wyraziło wyrzuty sumienia z powodu współdziałania w prześladowaniach Żydów na przestrzeni dziejów. W odpowiedzi na te tragiczne wydarzenia różne wyznania chrześcijańskie starały się krzewić ducha zrozumienia i wzajemnego szacunku, angażując się w dialog międzywyznaniowy, promując inicjatywy edukacyjne i upamiętniając Holocaust w ceremoniach religijnych (Gronek, 2022). Wysiłki te pomogły uleczyć rany z przeszłości i zbudować fundament pod bardziej harmonijną przyszłość (Wolski, 2016).

Pojednanie i uzdrowienie relacji poprzez dialog odgrywają ważną rolę w umacnianiu pozytywnych stosunków żydowsko-chrześcijańskich. Aby to osiągnąć, chrześcijanie i Żydzi potrzebują podchodzić do swoich interakcji z otwartością, pokorą i chęcią uczenia się od siebie nawzajem (Krajewski, 2017). Dialog taki pozwala na głębsze zrozumienie wzajemnych wierzeń i tradycji, a także docenienie podobieństw i różnic istniejących między obydwoa wyznaniem. W ostatnich latach w coraz większym stopniu dostrzega się potrzebę tego rodzaju duchowego zaangażowania, co zaowocowało licznymi międzyreligijnymi inicjatywami i konferencjami poświęconymi wspieraniu dialogu żydowsko-chrześcijańskiego (Goshen-Gottstein, 2011). Angażując się w prawdziwą rozmowę i refleksję, chrześcijanie i Żydzi mogą współpracować, aby przezwyciężyć przeszłe uprzedzenia i zbudować bardziej sprawiedliwy i współczujący świat dla wszystkich.

Współczesne wyzwania judaizmu i chrześcijaństwa jako przestrzeń do dialogu

Sekularyzm i upadek przynależności religijnej stworzyły nowe wyzwania zarówno dla chrześcijaństwa, jak i judaizmu we współczesnym świecie (Naab, 2021). W miarę jak coraz więcej ludzi dystansuje się od tradycyjnych praktyk religijnych, wpływ tych wyznań na społeczeństwo

maleje. Doprowadziło to do pilnej potrzeby dialogu między obiema religiami w celu wspierania wzajemnego zrozumienia, szacunku i współpracy w rozwiązywaniu problemów. W szczególności badanie wspólnych źródeł, wartości i przekonań chrześcijaństwa i judaizmu może pomóc w wypełnieniu luki między nimi i wzmocnieniu ich zdolności do nawiązania kontaktu ze świeckim społeczeństwem. Przykładowo obie religie uznają wagę godności osoby jako podstawową wartość rozwoju (Kieltyka, 2011).

Rola religii we współczesnym społeczeństwie uległa znacznej zmianie wraz ze zwiększonym naciskiem na wyzwania etyczne w XXI w. (Napiórkowski, 2015). Chrześcijaństwo i judaizm, stojąc przed podobnymi dylemata-wyzwaniami etycznymi, zaangażowane jednocześnie we wzajemny dialog, mogą wspólnie wypracowywać rozwiązania tych problemów. Rozumiejąc różnice i podobieństwa pomiędzy swoimi naukami, mogą lepiej odpowiadać na współczesne wyzwania etyczne. Niektóre kluczowe wartości wspólne obu wyznaniom obejmują: znaczenie współczucia i miłości do bliźnich; zaangażowanie w sprawiedliwość społeczną i równość; wiarę w świętość życia ludzkiego. Podjęcie dialogu umożliwi także obu religiom refleksję nad własnymi przekonaniami i praktykami, pogłębiając wzajemne zrozumienie (Gronek, 2022).

W miarę jak świat staje się coraz bardziej wzajemnie powiązany w swojej różnorodności, nie można przecenić znaczenia dialogu między chrześcijaństwem, judaizmem a innymi religiami i kulturami (Paprocki, 2004). Dialog ten może pomóc we wspieraniu pokojowego współistnienia, promowaniu wzajemnego szacunku oraz ułatwianiu wymiany pomysłów i wiedzy. Badając historyczne powiązania między judaizmem i chrześcijaństwem, a także relacje między ich wyznawcami, można dogłębniej zrozumieć złożone wzajemne relacje pomiędzy ich wyznawcami a szerszym społeczeństwem (Goshen-Gottstein, 2011). Co więcej, zbadanie kontekstów religijnych i kulturowych, w których rozwinęły się obie konfesje, może rzucić światło na wyjątkowe wyzwania, przed którymi stoją one dzisiaj, oraz na to, w jaki sposób mogą dostosować swoje nauki i praktyki, aby lepiej współpracować ze współczesnym społeczeństwem (Krajewski, 2017). Ostatecznie, poprzez ciągły dialog i współpracę, judaizm i chrześcijaństwo mogą wykazać swoje znaczenie i pozytywnie przyczynić się do etycznego i moralnego rozwoju ludzkości (Wrona, 1989/90). W pielęgnowaniu takiego dialogu znaczenie odgrywiają niewątpliwie na przykład wspólne inicjatywy organizacji międzynarodowych.

Inicjatywy i przejawy wzmacniania dialogu żydowsko-chrześcijańskiego

Światowa Rada Kościołów (ang. World Council of Churches – WCC) odegrała znaczącą rolę we wspieraniu dialogu i wzajemnego zrozumienia żydowsko-chrześcijańskiego. Założona w 1948 r. w Amsterdamie WCC ma na celu promowanie jedności i współpracy pomiędzy różnymi wyznaniem chrześcijańskimi oraz nawiązywanie dialogu z innymi tradycjami religijnymi, w tym z judaizmem (Gronek, 2022). Jednym z głównych aspektów pracy WCC w tym obszarze jest skupienie się na przezwyciężaniu historycznych napięć i uprzedzeń pomiędzy chrześcijanami i Żydami. Jest to szczególnie ważne, biorąc pod uwagę złożoną historię relacji między obydwoma wyznaniem, która często naznaczona była konfliktami i nieporozumieniami (Szostkiewicz, 2013). Tworząc możliwości pełnych szacunku rozmów i wymiany stanowisk, WCC pomogła budować mosty porozumienia między chrześcijanami i Żydami opartego na wyznawaniu wspólnych wartości.

Inną ważną organizacją w obszarze dialogu żydowsko-chrześcijańskiego jest Międzynarodowa Rada Chrześcijan i Żydów (ang. International Council of Christians and Jews – ICCJ). Założona w 1947 r. w Seelisbergu (Szwajcaria) ICCJ stara się promować zrozumienie i współpracę między chrześcijanami i Żydami, zapewniając platformę dialogu i edukacji (Wrona, 1989/90). Na przestrzeni lat ICCJ opracowała liczne zasoby i inicjatywy wspierające dialog międzywyznaniowy, takie jak np. dokument *Dwanaście punktów z Berlina* wydany w 2009 r. (Andersz, 2015). Dokument ten przedstawia najważniejsze zasady konstruktywnego dialogu między obiema religiami, podkreślając potrzebę wzajemnego szacunku, empatii i zaangażowania w uczenie się od siebie nawzajem. Wspierając ducha otwartej komunikacji i wspólnych poszukiwań, ICCJ poczyniła znaczące postępy w promowaniu większego zrozumienia i uznania między chrześcijanami i Żydami. Zasadniczą treścią dokumentu jest apel do społeczności chrześcijańskich i żydowskich na całym świecie. Dokument zachęca, aby: zwalczać antysemityzm w postaci religijnej, rasowej i w innych formach; propagować dialog międzyreligijny z Żydami; rozwijać takie teologiczne rozumienie judaizmu, które potwierdza fakt, iż tworzy on samodzielną całość; modlić się o pokój w Jerozolimie; uznać wysiłki podejmowane przez wiele wspólnot chrześcijańskich w ostatnich dziesięcioleciach XX w., aby zrewidować swoje postawy wobec Żydów; przebadать teksty i liturgię żydowską w świetle reform podjętych w ramach chrześcijaństwa; rozróżnić pomiędzy rzetelną krytyką Izraela a antysemityzmem; wspomagać Państwo Izrael w jego pracy na rzecz wypełnienia ideałów zawartych w fundujących je dokumentach, co jest zadaniem

stojącym przed wieloma krajami świata; wzmóc edukację międzyreligijną i międzykulturową; propagować międzyreligijną przyjaźń i współpracę, a także sprawiedliwość społeczną w społeczeństwie globalnym; wzmóc dialog z instytucjami politycznymi i gospodarczymi; utworzyć sieć współpracy ze wszystkimi, których działalność odpowiada wymogom ochrony środowiska (Polska Rada Chrześcijan i Żydów, 2009).

Kolejną ważną organizacją wspierającą dialog międzyreligijny jest Międzynarodowy Katolicko-Żydowski Komitet Łączności. Komitet ten powołany w 1970 r. w Rzymie jest jedyną oficjalną organizacją zrzeszającą przedstawicieli organizacji żydowskich i Stolicy Apostolskiej. Zasady, którymi kieruje się Komitet, zostały zredagowane 22 grudnia 1970 r. w tzw. *Memorandum of Understanding*. Dokument podkreśla znaczenie wzajemnych relacji między katolikami i Żydami, zachowania tożsamości partnerów dialogu oraz potrzebę oparcia dialogu na religijnych fundamentach. Dialog taki obejmować ma, według przedstawicieli Komitetu, jak najszerszy zakres dziedzin ludzkiego życia. W dokumencie podkreślono wagę wspólnych inicjatyw, wspierających przezwycięzenie antysemityzmu. Owocem współpracy, według twórców dokumentu, ma być uczciwa wzajemna prezentacja chrześcijaństwa i judaizmu, bez antagonizmów, uprzedzeń i wrogości (Dolin, 2017).

Oprócz formalnych organizacji, takich jak World Council of Churches, International Council of Christians and Jews oraz Międzynarodowy Katolicko-Żydowski Komitet Łączności, pojawiło się wiele oddolnych inicjatyw wspierających dialog i zrozumienie żydowsko-chrześcijańskie na poziomie lokalnym (Krajewski, 2017). Inicjatywy te często zbliżają ludzi różnych wyznań w celu rozmowy, dzielenia się doświadczeniami i wspólnych projektów. Przykładami takich inicjatyw są międzyreligijne grupy badawcze, wspólne nabożeństwa i projekty na rzecz sprawiedliwości społecznej oraz sympozja czy kongresy naukowe poświęcone wzajemnemu dialogowi, np. sympozjum naukowe pt. „Synagoga i Eklezja – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość”, które odbyło się w lutym 2024 r. z inicjatywy Centrum Kultury i Dialogu działającego w ramach Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie. Te oddolne wysiłki stanowią ważne uzupełnienie pracy organizacji międzynarodowych, ponieważ zapewniają jednostkom możliwości angażowania się w dialog i budowania osobistych relacji ponad podziałami religijnymi (Wrona, 1989/90). Wspierając powiązania na poziomie lokalnym, inicjatywy oddolne przyczyniają się do tworzenia szerszej kultury zrozumienia i szacunku między chrześcijanami i Żydami, pomagając w budowaniu bardziej włączającego, harmonijnego i kulturowego społeczeństwa.

Kulturowymi przejawami dialogu żydowsko-chrześcijańskiego jest także pielęgnowanie tzw. kultury wysokiej. Literatura i poezja oraz

szeroko rozumiana sztuka artystyczna od dawna służą jako narzędzia do badania i eksponowania wspólnych tematów między chrześcijaństwem i judaizmem, wspierając dialog i zrozumienie między tymi dwiema blisko spokrewnionymi religiami. Na przykład twórczość polskiego poety Czesława Miłosza zagłębia się w relacje między religią, nowoczesnością i literaturą, wchodząc w myśl współczesnych badaczy i zachęcając do głębszego docenienia obu wyznań (Jarzyńska, 2018). Z kolei Stanisław Obirek, antropolog kultury, analizuje chrześcijaństwo i judaizm z wyjątkowej perspektywy, podkreślając znaczenie poszanowania i zrozumienia kontekstów kulturowych i historycznych tych religii w celu wspierania znaczącego dialogu (Obirek, 2020).

Sztuki wizualne odgrywają także znaczącą rolę w promowaniu dialogu między chrześcijaństwem a judaizmem, szczególnie poprzez przedstawianie postaci religijnych. Sztuka ma moc przekazywania złożonych idei i emocji, przekraczania podziałów religijnych i wspierania wspólnego zrozumienia (Szcześniak, 2023). Świadczą o tym źródła historyczne z Krakowa, gdzie za pomocą materiałów wizualnych dokumentowano i komunikowano znaczenie elementów materialnych w życiu społecznym, w tym ukazywania postaci religijnych. Przedstawiając postacie religijne zarówno chrześcijaństwa, jak i judaizmu w sposób pełen szacunku i adekwatności, artyści mogą się przyczynić do bardziej włączającego i empatycznego zrozumienia wspólnych wartości i przekonań, które leżą u podstaw tych dwóch wyznań (Szcześniak, 2023).

Muzyka od dawna jest uznawana za zdolność przewyższania podziałów religijnych i sprzyjania dialogowi między różnymi wyznaniami, w tym chrześcijaństwem i judaizmem (Nadbrzeżny, 2023). Może to objawiać się na kilka sposobów, np.: wspólne projekty muzyczne, w których biorą udział artyści wywodzący się z obu wyznań, promujące wzajemne zrozumienie i szacunek; kompozycje zawierające elementy tradycji muzycznych zarówno chrześcijańskich, jak i żydowskich, ilustrujące wspólne dziedzictwo i wartości tych wyznań; występy celebrujące różnorodne przejawy kulturowe obu religii, sprzyjające docenieniu ich wyjątkowego wkładu w świat muzyki. W ten sposób muzyka może służyć jako znaczące narzędzie promowania dialogu między chrześcijaństwem a judaizmem, pomagając w tworzeniu bardziej harmonijnego, wzajemnie i interdyscyplinarnie powiązanego świata życia (Kiełtyka, 2011).

Interdyscyplinarne podejście do religio- i kulturoznawstwa odegrało znaczącą rolę w pogłębianiu dialogu między chrześcijaństwem a judaizmem. Badając historyczny, teologiczny, filozoficzny i kulturowy wymiar obu religii, uczeni są w stanie zidentyfikować wspólną płaszczyznę i wspólne wartości, które ułatwiają znaczące i pełne szacunku rozmowy między wyznawcami tych tradycji wiary (Krajewski, 2017). Ta metoda

studiów pozwala na bardziej szczegółowe zrozumienie wierzeń, praktyk i historii każdej religii, co jest niezbędne do wspierania wzajemnego szacunku i współpracy. Co więcej, badania interdyscyplinarne pomagają rozwiać błędne przekonania i stereotypy, które mogą utrudniać produktywny dialog między chrześcijanami a Żydami (Krajewski, 2017).

Zachęcanie do krytycznego myślenia i otwartości w edukacji religijnej to kolejny istotny aspekt promowania dialogu między chrześcijaństwem a judaizmem. Ucząc uczniów kwestionowania, analizowania i refleksji nad własnymi przekonaniem oraz przekonaniem innych, nauczyciele mogą rozwijać kulturę intelektualnej ciekawości i szacunku dla różnych perspektyw (Krajewski, 2017). Takie podejście nie tylko pomaga przełamać bariery między różnymi wspólnotami wyznaniowymi, ale także umożliwia jednostkom angażowanie się w konstruktywne i przemyślane rozmowy na temat religii. Dodatkowo wydarzenia takie jak uroczystości międzywyznaniowe mogą także pogłębić świadomość związków między chrześcijaństwem a judaizmem i zachęcić uczestników do refleksji nad własnymi tradycjami religijnymi (Gronek, 2022). Poprzez wspieranie krytycznego myślenia i otwartości w edukacji religijnej środowisko akademickie odgrywa bardzo ważną rolę w promowaniu znaczącego dialogu między chrześcijanami i Żydami, zarówno aktualnie, jak i w przyszłości.

Przyszłe perspektywy stosunków żydowsko-chrześcijańskich

Rola młodszego pokolenia w kształtowaniu dialogu między chrześcijaństwem a judaizmem jest kluczowa dla przyszłości stosunków międzywyznaniowych (Stefaniuk, 2017). Perspektywa tego pokolenia, na którą wpływa jego wychowanie i edukacja, zadecyduje o powodzeniu ciągłości dialogu i współpracy pomiędzy tymi dwiema religiami. Główne obszary zainteresowania obejmują rolę kobiet w dialogu międzyreligijnym, wzajemne inspiracje i przeszkody w myśleniu teologicznym oraz poruszanie współczesnych problemów, które dotyczą obu wyznań (Stefaniuk, 2017). Angażując młodszemu pokolenie w te dyskusje, mogą one się przyczynić do bardziej włączającego i otwartego podejścia do dialogu międzywyznaniowego, ostatecznie wspierając bardziej harmonijne relacje między chrześcijanami i Żydami.

Stawianie czoła globalnym wyzwaniom poprzez współpracę międzyreligijną pomiędzy chrześcijaństwem a judaizmem to kolejny ważny aspekt przyszłych perspektyw stosunków żydowsko-chrześcijańskich. Obie religie podzielają wspólne wartości i troski, takie jak sprawiedliwość społeczna, zarządzanie środowiskiem i budowanie pokoju, które można

wykorzystać do promowania współpracy i zrozumienia (Krajewski, 2017). Na przykład wspólne inicjatywy mające na celu zmniejszenie ubóstwa, edukację i pomoc w przypadku klęsk żywiołowych mogą pokazać siłę współpracy między tymi dwoma wyznaniem. Współpracując nad rozwiązaniem tych ważnych problemów, chrześcijanie i Żydzi mogą nie tylko polepszyć życie osób nimi dotkniętych, ale także zacieśnić silniejsze więzi między swoimi społecznościami, ostatecznie promując kulturę zrozumienia i szacunku (Krajewski, 2017).

Wspieranie kultury zrozumienia i szacunku między chrześcijaństwem a judaizmem wymaga ciągłego dialogu i chęci uczenia się od siebie nawzajem. Dla chrześcijan oznacza to uznanie wartości tradycji żydowskich i przymierza między Bogiem a narodem wybranym. Podobnie Żydzi mogą przyjąć, że Jezus był dobrym nauczycielem, a nawet prorokiem Bożym, nie uznając Go koniecznie za Mesjasza (Naab, 2021). Doceniając wyjątkowe perspektywy i przekonania każdej wiary, zarówno chrześcijanie, jak i Żydzi mogą zbudować fundament szacunku i zrozumienia, który umożliwi bardziej konstruktywny dialog. Proces ten może pomóc w zasypaniu historycznego podziału między tymi dwiema religiami i utworzyć drogę dla przyszłości opartej na solidarności (Wrona, 1989/90).

Historyczny dialog między chrześcijaństwem a judaizmem dostarczył cennych lekcji i spostrzeżeń dla szerszych stosunków międzywyznaniowych. Poprzez dialog i zrozumienie można znaleźć wspólną płaszczyznę i wspólne wartości, takie jak wiara w jednego Boga i znaczenie etycznego postępowania (Naab, 2021). Wnioski wyciągnięte z dialogu chrześcijańsko-żydowskiego obejmują: znaczenie uznania historycznych napięć i konfliktów oraz zajęcia się nimi w sposób konstruktywny; uznanie wspólnych wartości i przekonań, które mogą sprzyjać wzajemnemu szacunkowi i zrozumieniu; potencjał dialogu w promowaniu uzdrowienia relacji i pojednania między wspólnotami wyznaniowymi (Wrona, 1989/90).

Udany dialog chrześcijańsko-żydowski pokazał potencjał podobnych dialogów z innymi tradycjami wiary. Angażując się w otwarte, pełne szacunku rozmowy, wspólnoty religijne mogą odkrywać swoje podobieństwa i różnice, wzbogacając wzajemne zrozumienie i wspierając bardziej włączającą globalną społeczność religijną. Niektóre możliwości przyszłych dialogów międzywyznaniowych obejmują: dialogi między religiami abrahamowymi, takimi jak chrześcijaństwo, judaizm i islam, które mają wspólne korzenie i przekonania; rozmowy między tradycjami religijnymi Wschodu i Zachodu, takimi jak buddyzm, hinduizm i chrześcijaństwo, w celu poznania różnych perspektyw na duchowość i naturę rzeczywistości; angażowanie się w dialog z rodzimymi i mniej znanymi tradycjami wiary w celu promowania bardziej zróżnicowanego i włączającego rozumienia doświadczenia religijnego (Wrona, 1989/90).

Zakończenie

Tworzenie bardziej włączającej i współpracującej globalnej wspólnoty religijnej poprzez dialog międzywyznaniowy wymaga przyjęcia unikalnych perspektyw i praktyk różnych tradycji wiary. Na przykład, podczas gdy chrześcijaństwo kładzie nacisk na zbawienie przez wiarę w Jezusa, judaizm postrzega zbawienie jako nadchodzące poprzez wypełnienie tradycji i starego przymierza między Bogiem a narodem wybranym. Uznając i szanując te różnice, a także respektując wspólne wartości i przekonania, dialog międzywyznaniowy może sprzyjać większemu zrozumieniu, współpracy i jedności pomiędzy różnymi wspólnotami religijnymi (Krajewski, 2017). Kluczowe elementy udanego dialogu międzywyznaniowego obejmują: zachęcanie do otwartej, pełnej szacunku i szczerzej rozmowy pomiędzy wspólnotami wyznaniowymi; wspieranie ducha pokory i uczenia się, umożliwiającego uczestnikom rozwój i ewolucję w zakresie wzajemnego zrozumienia; uznanie i celebrowanie wyjątkowego wkładu i perspektyw, jakie każda tradycja wiary wnosi do globalnego krajobrazu religijnego (Goshen-Gottstein, 2011). Dialog Synagogi i Kościoła ma niewątpliwie pokazać możliwość zaistnienia wspólnoty jedności i miłości, eksponując się tym samym jako szczególna wartość wyrastająca ponad podziałami i różnicami międzyreligijnymi. Człowiek, „Inny” w takiej perspektywie traktowany jest jak bliźni i partner dialogu (Tarchała, 2017).

BIBLIOGRAFIA

- Andersz, K. (2015). Żydzi mogą pozostać Żydami, a Jezus mesjaszem. *Chidusz*, nr 1. Pozyskano z: <https://chidusz.com/zydzi-moga-pozostac-zydami-a-jezus-mesjaszem/> (dostęp: 21.02.2024).
- Casper, B. (2004). *Religion der Erfahrung. Einführungen in das Denken Franz Rosenzweigs. Studien zu Judentum und Christentum*. Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Dolin (2017). Międzynarodowy Katolicko-Żydowski Komitet Łączności. *Dolin. Wirtualny Sztetl* (Projekt Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN). Pozyskano z: <https://sztetl.org.pl/pl/slownik/miedzynarodowy-katolicko-zydowski-komitet-laczności#:~:text=Mi%C4%99dzynarodowy%20Katolicko%2D%C5%BBydowski%20Komitet%20%C5%81%C4%85czno%2D%C5%9Bci%20E2%80%93%20jedyna%20oficjalna%20organizacja%20skupiaj%C4%85ca%20przedstawicieli,w%20Rzymie> (dostęp: 10.06.2024).
- eKai (2021). *Dialog z judaizmem prowadzony przez Kościół w Polsce*. Pozyskano z: <https://www.ekai.pl/dialog-z-judaizmem-prowadzony-przez-kosciol-w-polsce/> (dostęp: 18.03.2024).

- Goshen-Gottstein, A. (2011). Od historycznej przeszłości do teologicznej przyszłości. Tłum. D. Jarczewski. *Teofil#1*, nr 29, 65–95.
- Gronek, M. (2022). Bp R. Markowski: dialog Kościoła z judaizmem nie jest czystym dialogiem międzyreligijnym. *Dziedzictwo kulturowe*, nr 1. Pozyskano z: <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/bp-r-markowski-dialog-kosciola-z-judaizmem-nie-jest-czystym-dialogiem> (dostęp: 20.03.2024).
- Jarzyńska, K. (2018). *Literatura jako ćwiczenie duchowe. Dzieło Czesława Miłosza w perspektywie postsekularnej*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych. Universitas.
- Kiełtyka, W. (2011). *Dialog Kościoła ze światem w zmieniających się warunkach globalnych. Problem integralnego rozwoju społecznego na podstawie encykliki Benedykta XVI Caritas in veritate. Studium pastoralne*. Praca doktorska napisana na seminarium z teologii pastoralnej pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Waldemara Irka. Wrocław: Repozytorium Uniwersytetu Wrocławskiego. Pozyskano z: <https://www.dbc.wroc.pl/Content/17707/PDF/Kieltyka.pdf> (dostęp: 19.02.2024).
- Krajewski, S. (2017). *Od wrogości do pojednania. Dialog międzyreligijny z perspektywy judaizmu*. Pozyskano z: <https://wicz.pl/2017/08/01/od-wrogości-do-pojednania-dialog-międzyreligijny-z-perspektywy-judaizmu/> (dostęp: 11.02.2024).
- Naab, E. (2021). Juden, Christen und der Gesalbte. *Teologia w Polsce*, nr 15, 95–107.
- Nadbrzeźny, A. (2023). Od katolicyzmu do katolickości. W poszukiwaniu adekwatnej eklezjologii dialogicznej. *Verbum Vitae. Church and Ecclesiology. Then and Now*, nr 41/1, 1–15.
- Napiórkowski, A. (2015). *Współczesny Kościół i ponowoczesny świat*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie.
- Obirek, S. (2020). *Judaizm i chrześcijaństwo – religie siostrzane czy wrogie?* Pozyskano z: <https://wszechnica.org.pl/wyklad/judaizm-i-chrzescijanstwo-religie-siostrzane-czy-wrogie/> (dostęp: 21.03.2024).
- Paprocki, H. (2004). *Rola chrześcijaństwa w dialogu kultur*. Wystąpienie na Forum „Globalizacja i dialog między kulturami” Tbilisi, 1 października 2004 roku. Pozyskano z: <https://www.nck.pl/projekty-kulturalne/projekty/dialog/aktualnosc/rola-chrzescijanstwa-w-dialogu-kultur#:~:text=Chrze%C5%9Bcija%C5%84stwo%20powinno%20ukaza%C4%87%20Europie%20chrze%C5%9Bcija%C5%84sk%C4%85,tylko%20%C5%9Bwiatem%20robot%C3%B3w%2C%20nazywanych%20lud%C5%BAmi> (dostęp: 21.03.2024).
- Polska Rada Chrześcijan i Żydów (2009). *Dwanaście punktów z Berlina (ICCJ 2009)*. Tłum. S. Krajewski. Pozyskano z: https://www.prchiz.pl/prchiz_12_pkt_Berlin_popup (dostęp: 21.03.2024).
- Stefaniuk, T. (2017). Islam wobec judaizmu i chrześcijaństwa – perspektywa Koranu. *Nurt SVD*, nr 51/1(141), 139–160.

- Szcześniak, M.D. (2023). *Wizerunek Boga Ojca według przesłania s. Eugenii Ravasio w kontekście tradycji ikonograficznej. Studium kulturoznawcze*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Szostkiewicz, A. (2013). Chryścijaństwo i antysemityzm. Krótka ściągą dla wierzących i wszystkich ludzi dobrej woli. *Polityka*. Pozyskano z: <https://szostkiewicz.blog.polityka.pl/2013/04/10/chrzescijanstwo-i-antysemityzm-krotka-sciaga-dla-wierzacych-i-wszystkich-ludzi-dobrej-woli/> (dostęp: 18.03.2024).
- Tarchała, A. (2017). Kirche als die Gemeinschaft der Liebe. Gianni Vattimos Auseinandersetzung mit dem Christentum. *Humanistyka i Przyrodoznawstwo. Interdyscyplinarny Rocznik filozoficzno-naukowy*, nr 23, 243–251.
- Wolski, P. (2016). Myśli różne o ogrodach (koncentracyjnych). *Narracje o Zagładzie*, nr 2, 7–11. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wrona, P. (1989/90). Dialog chrześcijańsko-żydowski w oczach wyznawców judaizmu. *Analecta Cracoviensia*, nr 21–22, 307–321.

Andrzej Tarchała – pracownik w Katedrze Etyki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Zainteresowania naukowe i obszary badawcze: antropologia filozoficzna, etyka, filozofia kultury, dialog międzyreligijny, kulturowe znaczenie fenomenu „Solidarności”.